

ROZHOVORY PŘES ROZBOUŘENÉ DOBY

Luboš Dobrovský Petr Pithart

Jiří Pehe Aleš Palán Jan Kysela

Timothy Snyder Olga Sommerová

Igor Lukeš Michael Žantovský

Marek Orko Vácha Šimon Pánek

Mark Slouka

PROSTOR

Šimon Pánek

/ rozhovor vedl Jiří Leschtina

V roce 2003 ho odcházející prezident Václav Havel poprvé označil za svého možného následovníka na Hradě. Od té doby **Šimon Pánek** dostává otázku o kandidatuře na prezidenta republiky při každé příležitosti. A zatímco v minulých letech odpovídal jednoznačným „nikdy“, dnes se od něj dočkáme vyjádření „už to tak úplně nevyučuji“.

Šimon Pánek se narodil v roce 1967 v Praze. Jeho otec prošel během padesátých let 20. století komunistickými kriminály jako politický vězeň. Pánek prožíval dětství často v přírodě, na chalupách, v turistických oddílech. Studoval Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy, obor biologie, školu nedokončil.

V roce 1988 spoluorganizoval humanitární sbírku pro Arménii, zasaženou ničivým zemětřesením. V roce 1989 spoluzaložil studentské hnutí Stuha, od roku 1988 až do prosince 1989 se účastnil protestních demonstrací. V listopadu 1989 byl zvolen do předsednictva Koordinačního stávkového výboru studentů a stal se také zástupcem studentů v Občanském fóru a vyslancem zvláštního týmu Václava Havla, který jednal o vytvoření nové demokratické vlády.

Působil v prezidentském týmu Václava Havla jako specialista pro oblast Balkánu a lidských práv. Pracoval na humanitárních a novinářských projektech v informační agentuře Epicentrum a v Nadaci Lidových novin. Později založil s Jaromírem Štětinou a Českou televizí humanitární společnost Člověk v tísní, která se stala největší českou neziskovou organizací. Šimon Pánek v ní s krátkou přestávkou pracuje jako ředitel od konce devadesátých let dodnes.

Pánek obdržel řadu ocenění. V roce 2002 mu prezident Václav Havel udělil medaili Za zásluhy za angažovanost ve věcech veřejných a v roce 2003 získal cenu Evropan roku. V roce 2010 obdržel od sdružení Post Bellum Cenu Paměti národa.

Příští prezident by měl hojit, a ne zraňovat

Svou rodinnou historii patříte do části společnosti neblaze zasažené komunistickým režimem. Váš otec byl odsouzen v jednom z politických monstrprocesů už v roce 1949 a odseděl si přes deset let v komunistickém lágru. Co to pro vás znamenalo?

Zpětně člověk těžko dokáže analyzovat, co to znamenalo v jeho dětství a dospívání. Otec o tom, co se odehrálo dávno předtím, než jsem se narodil, moc nemluvil. Stejně jako hodně politických vězňů z té doby. Rozhodně to nebylo tak, že by mě nějak indoktrinoval odporem k režimu. Leč jeden postoj vyjádřil jasně. A to byl postoj k takzvaným komunistickým reformátorům z konce šedesátých let. Dodneška si pamatuji jeho větu: „Když nás zavírali a jiný i popravovali, tak tihle kluci byli tehdy na vzestupu. Co teď chtějí měnit?“ A tohle mne hodně ovlivnilo. V roce 1989 jsem měl jasno, že na takzvané pražské jaro navazovat nelze. Že nelze věřit těm osmašedesátníkům, kteří se nikdy nekáli a nezreflektovali svou minulost. Že komunismu se prostě musíme zbavit.

Na rozdíl od otce váš dědeček byl přesvědčený předválečný komunist. Jaký měli spolu vztah?

Nevím, jak to mezi nimi bylo. Dědečka jsem zažil jako malý kluk. Jediné, co vím, že když se tátovi v roce 1953 podařilo s pomocí spoluvězňů utéct z uranového dolu v Jáchymově a skrýval se v Praze, tak se setkal se svou maminkou, ale ne s otcem. Ten o tom nesměl vědět. A zřejmě tím byl poznamenaný i jejich vztah po zbytek života.

Proč se nakonec vašemu otci útěk nevydařil?

Doufal, že se mu povede dostat přes hranice na Západ. Což tenkrát nebylo tak nemožné, železná opona ještě spuštěná nebyla. Jenže po třech měsících ho dopadli, aniž se kdy dozvěděl, jak na něj přišli. A dostal deset let kriminálu navíc.

Vy jste po rozvodu rodičů žil s maminkou a jejím partnerem Jiřím Tichým, což byl dost aktivní chartista. Otevřelo vám to obzor do alternativního světa?

On hlavně přepisoval a šířil materiály Charty a samizdatovou literaturu. Díky tomu jsem se už jako teenager dostal k jinak nedostupným knihám. Hltal jsem Solženicyna, Orwella, Škvoreckého, ale i samizdatové vydání Hrabalova *Obsluhoval jsem anglického krále*. Dnes to vypadá absurdně, ale samizdat byl i *Pán prstenů*, kterého komunisté zakázali, prý viděli v Moratoru alegorii Kremlu.

Scházel se u vás lidé z disentu?

Ani ne tak disidenti, ale lidé od kumštu. Maminka byla kunsthistorička a dělala výstavy generaci výtvarníků, kteří sice nebyli zakázaní, ale nesměli vystavovat v oficiálních galeriích. Už jako malý kluk jsem směl po večeri – když jsem si vyčistil zuby a vzal si pyžamo – od osmi do devíti poslouchat, o čem diskutují mezi sebou tihle velmi inteligentní lidi. Pro mne bylo nejdůležitější, že u nás v rodině se o tom, jak se věci mají,

mluvilo zcela otevřeně. Rodiče nikdy nevyznávali obecně vžitou opatrnost, velící dávat si před dětmi pozor na jazyk, aby pak něco nevhodného neřekli před učitelem a takzvaně si nezkazili život. Pěstovali tak ve mně odolnost vůči ideové masáži, kterou jsem slýchal ve škole, viděl na plakátech nebo četl v novinách. Dneska se tomu říká schopnost kritického myšlení.

Vůbec jste neměl tendenci zapojit se do disentu?

Neměl. Byl jsem hodně aktivní v hnutí Brontosaurus, na gymplu jsme otevřeně se spolužáky diskutovali o komunismu jako o vyprázdňené bublině, vyměňovali jsme si knížky. S kamarády jsme vyrazili na Kavkaz a jen jsme zírali na rodící se glasnost v Sovětském svazu. Ale jinak jsem v osmdesátých letech žil úplně konformním životem studenta přírodovědy, splýval s proudem a nasazoval si stejnou masku jako ostatní. Marek Benda s Martinem Klímou, synovcem spisovatele Ivana Klímy, si ze mě už za studentské stávký dělali srandu, že jsem jeden z těch dělníků poslední hodiny, který se připojí, až když je dílo skoro hotovo.

Kdy se to změnilo?

Když jsme jako taková partička kamarádů z gymplu začali spontánně chodit na demonstrace. Byli jsme už na té první 21. srpna 1988 a pak už jsme skoro žádnou nevynechali. Vždycky když jsme se po zásahu těch ozbrojenců rozprchli, tak jsme se sešli u někoho doma. Během Palachova týdnu jsme se sešli i u nás, protože moji rodiče podporovali, že tam chodím. A když jsme tak jednou ještě dost rozklepaní seděli u nás v kuchyni, Martin Klíma navrhl, myslím, že to byl on, že bychom měli vytvořit nějakou kontaktní síť propojující fakulty, která by prolomila apatii studentů a dokázala je aktivizovat. Dá se říct, že tak vznikla Stuha, v níž ještě byli například Jiří Dienstbier

mladší, Marek Benda nebo Michal Semín. Mimo jiné se nám podařilo uspořádat protestní happening před Pedagogickou fakultou, když vylučovali právě Semína.

Nicméně ten dělník poslední hodiny se stal hned po masakru na Národní třídě ještě s Martinem Mejstříkem vůdcem studentského koordinačního centra. Když jste vyhlásili stávkou na fakultách a stali se jedněmi z hybatelů převratu, pocítil jste někdy strach, že se to ještě může zvrtnout a skončíte za mřížemi?

Obecně mám instinkt, že když už se do něčeho pustím, tak už moc nepřemýšlím, není co řešit. Prostě jedu těžkou vodu a nepřepadá mne nějaký paralyzující strach. Když nám ale v koordinačním centru na DAMU začaly drnčet telefony a taxikáři nám volali, že se do Prahy sjíždějí autobusy plné milicionářů, tak ten strach mezi námi přece jen zavládl. A říkali jsme si: Ještě že je na budově lešení, když sem vpadnou, máme kudy utéct. Ale pak matematik a výborný analytik Martin Klíma povídá: „Když se rozhodnou nás dostat, tak si to pohlídají celý i s lešením. A i kdyby na lešení zapomněli, tak nás v týhle zemi stejně do druhýho dne mají. Takže někam utíkat nemá smysl.“ Tím úplně prolomil dusnou atmosféru a my začali racionálně jednat.

Co jste podnikali?

Napsali jsme prohlášení adresované OSN a všem vládám světa, aby nedovolily krveprolití, a vyzvali jsme k dialogu s naší vládou. A poslali dva emisary na americkou a sovětskou ambasádu. Z dnešního pohledu je docela zajímavé, že toho na americké nepustili ani přes recepci. U Sovětů ale našeho vyslance přijal vysoký politický tajemník, který mu jasně řekl: Krveprolití nebude, to si sovětské velení nepřeje, nebo tak něco. A to pro nás tehdy byla silná zpráva.

Dost značnou proslulost jste si získal televizním vystoupením v debatě se Zdeněkem Mlynářem, kde jste byli s Petrem Pithartem. Vzpomínám si, že jste do Mlynáře šil tak drsně, jak jsem to už nikdy potom u vás neviděl. Čím vás tak nadzvedl?

Svou roli asi hrálo, že Zdeněk Mlynář patřil přesně k té generaci komunistických funkcionářů šedesátých let, před nimiž mě táta tak důrazně varoval. A hned mě vytočil tím, že mluvil tak, jako by nám sem chtěl zase cpát nějakého polokomunistického kočkopsa. Což bylo v propastném rozporu s mojí představou normální demokratické země jako v západní Evropě. A pak taky: My jsme přece jen byli těmi prvními, kdo vyhlásil stávkou, obsadili jsme fakulty, šli jsme za děkany s tím: Dejte nám klíče. A po deseti dnech přijede pán z Innsbrucku a začne nám v televizi vykládat, jak to má být?

I díky tomuhle vystoupení jste byl jedním z taháků Občanského fóra v prvních svobodných volbách. Stal jste se poslancem a dva dny nato složil mandát. Šel jste do volební kampaně už s tím, že s politikou pak nebudete mít nic společného?

Žádost Občanského fóra, aby známí studenti pomohli hnutí ve volbách, mi přišla smysluplná. Nechal jsem se napsat jako čtrnáctý na severomoravskou kandidátku, vedenou Václavem Klausem, a objížděl s ním volební mítinky v klidném přesvědčení, že jsem na nevolitelném místě. Vůbec mě tehdy nenapadlo, že mě lidé vykroužkují a pošoupnou hned za Klause.

A když jste rezignoval na poslanecký mandát, vůbec jste nemyslel na to, že tak trochu zrazujete voliče, kteří vás kapultovali do vysoké politiky?

No přiznám se, že žádné dilema jsem s tím neměl. Bylo mi dvaadvacet a nehodlal jsem zabřednout do politiky. Byl jsem bláznivě zamilovaný do holky, s kterou jsme se chystali na Sibiř. Asi to dnes zní trochu egoisticky, ale já jsem si chtěl naplno užít vytouženou svobodu, kdy tady nebyly pitomý hranice a otevíral se přede mnou celý svět. A ne jen cesty do Sovětského svazu, a to ještě na falšovaný papíry se strachem, jestli to nepraskne.

V knize *Sto studentských revolucí* jste řekl historiku Milanu Otáhalovi, že jste nešel do politiky také z obavy před vlastní ješitností. Role studentského vůdce tak podráždila vaše ego?

No asi ano. Vždyť když se v těch dvaadvaceti člověk stane na chvíli – poněkud vzletně řečeno – miláčkem národa, tak není úplně snadné to rozdýchat, aby nezblblnul. O to důležitější pro mne bylo zachovat si normální život. A myslím, že se mi to docela povedlo. A celá moje revoluční studentská epizoda není momentem, z kterého bych dodnes žil, ale jen kousek mého života.

V listopadu 1990 zveřejnili Martin Mejstřík, Igor Chaun a někteří další představitelé studentů manifest *Ukradená revoluce*, kde kritizovali porevoluční vývoj s tím, že cíle převratu nebyly naplněny. Vy jste mezi signatáři nebyl. Proč? Protože jsem neměl pocit, že by revoluce byla ukradená. Neměl jsem pocit, že to byla moje revoluce nebo nás studentů. A tudíž nám ji ani nemohl někdo odcizit. Celý ten kritizovaný roční vývoj jsem vnímal jako autentický, mírumilovný způsob, jak se zbavit komunismu. Kdy na začátku byla revoluce a pak už šlo o předání moci. Bez násilí a krveprolití, stejně jako v ostatních zemích sovětského bloku, kde do demonstrantů

dal střílet jen Ceaușescu. Navíc v mém případě, kdy jsem se vzdal mandátu poslance, a tudíž možnosti přímo ovlivňovat politiku, by byl podpis takového manifestu poněkud absurdní.

Jak silnou roli u vás hrála při zakládání Člověka v tísní touha po dobrodružství, poznávání světa? Nebylo tam zpočátku víc adrenalinu než smyslu pro odpovědnost?

Určitě tam byl kus touhy po dobrodružství a snahy něco si dokázat. Když vezete nákladákem humanitární pomoc napříč bojovým územím, běháte přes ulici, kde střílí odstřelovači, tak to je adrenalinová věc. Ale spolu s tím narůstala i moje potřeba proti něčemu se postavit, něco si vyřešit i hodnotově. V tom byla pro mne výrazným impulsem válka v Bosně a pocit naštvání, že v Evropě máme bojový konflikt, v němž umírají lidé, a silné evropské státy se na to dívají s takovým tím alibismem: No, to je divoký Balkán. Tam s tím nemůžeme nic dělat. A já jsem si říkal: Jak je to možný? Pár hodin jízdy autem odtud se dějí strašlivá zvěrstva, vypalování vesnic, vraždění civilistů, vyhánění lidí, a my nejsme schopni to zastavit? Tahle moje naštvanost pak už jen přirozeně vedla k tomu, že jsme počátkem roku 1993 vypravili první humanitární konvoje do rozbombardované Bosny.

V tom samém roce jste začínali i s pomocí obětem hladomoru v Somálsku. Jaký to byl pocit ocitnout se v Africe přímo uprostřed hladomoru?

Tehdy jsem hodně fotografoval a pamatuji si, že to byly chvíle, kdy jsem nedokázal fotit hladové děti. Odložil jsem foťák a spolu se sestřičkami jsme ty děti po lžičkách krmili rehydratačním roztokem nějakých solí a cukru. Protože nic jiného už v sobě neudržely. Ale zase to není tak, že teprve drastické zážitky z Bosny nebo Somálska mě přivedly k potřebě pomáhat.

Tohle se u mě vytvářelo dávno předtím v rodině nebo také v turistickém oddíle, který byl zastřeným pokračováním zakázaného Skauta. A tam nás učili, že člověk má pomáhat, kde může. Taky jsem hodně četl Jacka Londona a další, a chtěl jsem být tím kladným hrdinou. Takže jsem možná i tak nějak zastydl v tomhle období prvních projekcí sebe sama a dodnes si na drsňáka, co stojí na správné straně, hraju.

Někde jste mluvil o tom, že společnost Člověk v tísni vznikla jako liberální, dokonce by se dalo říct pravicová neziskovka. Na rozdíl od nevládních organizací na Západě, které jsou ve valné většině spíš levicové nebo křesťanské. Čím to bylo dáno?

Tím, že jsme byli skupina lidí, která více či méně měla něco společného s koncem komunismu. A když padl komunismus, měli jsme extrémně státotvorný vztah k nově vznikajícímu demokratickému Československu. Cítili jsme se součástí budování nové společnosti. Zatímco na Západě většina nevládek vznikla v konfliktu se státem. A velmi často v souvislosti s levicovými revoltami proti státu. My jsme ale byli součástí proudu, který se prosadil počátkem devadesátých let jako výrazně protržní a individualistická idea.

No právě, víra v individualismus a volnou ruku trhu mně u zakladatele a šéfa humanitární organizace tak úplně neseďí.

Po pádu komunismu jsem ideologicky zastával dost vypjatý liberalismus v tom smyslu, že každý si za svůj život může sám, všichni máme stejné šance a svoboda a trh stačí samy o sobě. Potřeboval jsem čas, abych vyjel na Západ a pochopil, že vyspělé demokracie fungují nejen díky svobodě a demokracii, ale také díky dobrým regulacím, přerozdělování a lidské solidaritě,